Ha történetesen nem egy budapesti lakásban, hanem Indiában vagy mondjuk Szingapúrban, netán Mauritiuson találkozom ezzel a törékeny, fekete hajú, csupa izom asszonnyal, megesküdnék rá, hogy indiai. Lehet, hogy előző életében az volt. A mostaniban azonban magyar családanya, egy kétéves fiúcska édesanyja, és mellesleg indológus. Arról híres, hogy indiai táncot tanít és maga is táncol. A kisfiú a keleti tudományok szakkönyveivel plafonig zsúfolt szobában alszik, miközben mi fölidézzük pályafutása fontos állomásait.

Az Air India gépe könnyen landolt a betonon, Panka megérkezett az ötmilliós dél-indiai nagyváros, Madras repülőterére. Mellbevágó, iszonyú párás meleg fogadta, semmi és senki más. Fogott egy taxit és elvitette magát az iskolába, ahol - vasárnap lévén - nem talált senkit. Valahonnan mégiscsak előkerült az igazgató, aki halványan emlékezett az ügyére. Elvitte a kollégiumba és innen kezdve már minden jóra fordult. Ennek éppen tíz éve.

- Ha belenéz a tükörbe, egy olyan arc néz vissza, mint egy született indiaié. Lehetett ennek szerepe az érdeklődése kialakulásában?

- Nem hiszem. Sokáig egyáltalán nem foglalkoztam a külsőmmel ebből a szempontból. Ez először akkor merült föl, amikor már Indiában táncoltam.

- Miért kezdett érdeklődni az indiai kultúra iránt? Az egyetemen is az indológiát választotta.

- Nem tudok semmi frappánsat mondani, bár mások is megkérdezték már. Egyszerűen nem tudom. Egyszercsak lett. Amikor középiskolában döntenem kellett, hogy hová menjek tovább tanulni, akkor még a Testnevelési Főiskolára akartam menni.

- Tornázott?

- Igen. De aztán jött az ötlet, hogy indológiát akarok tanulni. Addigra már mindent elolvastam, ami magyarul megjelent Indiáról.

Az ifjú hölgy az egyetemi tájékoztatóból megtudta, hogy nem lehet felvételizni rá, mert B-szak. Akkor be kell kerülni máshova. Két szakot kell választania, az egyik az angol, mert az a felvételi könnyen megy neki, lapozott tovább, a másik történelem, mert azt meg lehet tanulni. Föl is vették angol-történelem szakra. Egy hét után megtalálta az indológia tanszéket, bekopogott, megmutattam magát, íme: készen állok az indológia tudományának befogadására. Kérdezte, mikor indul a következő évfolyam? Erre gyorsan kipaterolták, mondván, idén nem, mert még van egy ötödéves hallgató. Lógó orral kijött, és azon gondolkodott, hogy tudna a történelem szaktól megszabadulni, mert azt nem gondolta komolyan, hogy el is végzi. Sétált tovább, látja kiírva, hogy Néprajz Tanszék. Ez már érdekes - morfondírozott magában. Próbáljuk meg! Oda is bekopogott, megkérdezte, hogy - bár nem néprajz szakos -, bejárhatna-e? Azt mondták, lehet. Az első éve, tehát úgy indult, hogy három szakot

végzett egyszerre. A néprajzot úgy, hogy nem is volt szakos. Az év végén írt egy kérvényt, hogy egy A-szakot elcserélne egy másik A-szakra. Ilyen állítólag addig még nem fordult elő, ő volt az első és egyetlen, akinek ezt megengedték. Így lehetett másodéves korára angol-néprajz szakos. Történelemből is leszigorlatozott, de tovább már nem érdekelte. A következő évben pedig beindult az indológia. Ez lekötötte az ideje több mint 90 százalékát. A penzum a szanszkrit és a hindi nyelvek tanulásával kezdődött, de latint, görögöt és óperzsát is kellett tanulnia. Ehhez jött az indoeurópai nyelvészet. Amikor pedig végig gondolta, hogy mi érdekelné az indológián belül, abban biztos volt, hogy nem a nyelvészet. Mindig jobban érdekelte az előadó-művészet.

- Van az indiai irodalomnak egy érdekes területe, egy szanszkrit-prákrit nyelven írt dráma - kezdi a kiképzésemet -, ami egy kicsit hasonlít a görög drámákhoz. Ezeknek az előadásmódjáról szinte semmit nem lehetett tudni. Jellemző rám, hogy általában olyasmibe fogok, amiről mások sem tudnak, tehát szeretek úttörő lenni. Néhány szanszkrit nyelvű munka maradt fönn arról, hogy mit kell tudnia annak a színésznek, aki ilyen drámákat ad elő. Megnéztem ezeket a könyveket, és kiderült, hogy akik ilyesmivel foglalkoznak, azok sem tudják, tulajdonképpen mi is ez. A gyakorlatról nem is beszélve. Ez érthető, hiszen egy tudós miért is tanulta volna meg ezt a mozgásrendszert. Súlyosbítva azzal, hogy ez a színházi kultúra a X. század környékén kihalt. Vettem egy mély lélegzetet és úgy döntöttem, hogy én leszek az, aki megtanulja a gyakorlati részét is.

Beadott egy ösztöndíj kérelmet, amit ugyan elfogadtak, de az volt a bökkenő, hogy itt, Magyarország közepén fogalma sem volt, hova, melyik indiai városba, iskolába kellene mennie.

Az indiai követségen kezdte, de nem tudtak ötletet adni. Fogta magát, bement a balettintézet könyvtárába, hátha talál valami kiinduló pontot, mondjuk egy cikket. Szerencséje volt: a Táncművészet egyik 1972-es számában talált egy interjút a Kalakshetra Művészeti Akadémia egyik tanárával, aki akkor itt turnézott az együttesével. Ő elmondta, hogy mit tanítanak az iskolájukban: táncot és zenét, színészmesterséget, nyelveket. No, gondolta ez neki való hely. Beírta őket a jelentkezési lapjára. Eltelt egy év, amikor végre jött a válasz, hogy elfogadták.
Ez 1989-ben volt.

- Mit szóltak a tervéhez a szülei?

- Semmi különöset, azt mondták, menjek, ha érdekel.

- Milyen várakozásokkal vágott neki a nagy ismeretlennek?

- A helyzetet bonyolította, hogy két helyre adtam be a jelentkezésemet, és mind a kettő bejött. Tehát két papírral a kezemben indultam, az egyik ösztöndíj Delhibe egy művészeti iskolába szólt, a másik pedig Madrasba a Kalakshetrára. Nem volt kétséges, hogy ez utóbbit választom.

A főváros repülőterén várta a delhi iskola képviselője, de közölte, hogy Madrasba megy. Két napig volt ott, a harmadik nap bement a minisztériumba, írt egy szép levelet, amiben megköszönte az ösztöndíjat és visszamondta. Nagyon óvták attól, hogy Madrasba menjen, mondván ott, a tamilok között nincs, aki vigyázzon rá.

- Képzeljen el a tengerparton, banánligetben egy virágos földi paradicsomot. Itt volt a kollégium. Rögtön otthon éreztem magamat, és megismerkedtem a lányokkal.

- Indiaiak voltak?

- Elsősorban. Rajtam kívül még négy külföldi, egy orosz, egy japán, egy amerikai és egy angol lány volt.

Rövidesen kiderült, hogy ez tulajdonképpen egy leánynevelő intézet, ahonnan csak úgy nem lehet kimenni, mert tizenhat éves kortól kezdve küldik ebbe a nagyon jó nevű iskolába a lányokat - akik többnyire már képzett táncosok - India különböző messzi vidékeiről.

- Egy ilyen "kalandor", mint én, nem arra számított, hogy pátyolgatni fogják, ráadásul könyvtárba akartam járni, és írni a szakdolgozatomat. Egyébként volt fiúkollégium is, de ők szabadon jöhettek-mehetek. No, mondtam öt nap után, ez így nem lesz jó, és kerestem egy másik szállást. Egy tamil családnál vettem ki tengerre néző szobát. Néhány hónappal később az amerikai és a japán lánnyal hármasban béreltünk egy lakást.

- Anyagilag hogy' volt elengedve?

- Nagyon rosszul. Indiai - tehát olyan szintű - ösztöndíjat, - 500 rúpiát - kaptam egy hónapra, ami alig 4000 forint. Ehhez jött ugyanennyi lakástámogatás. A lakbérben benne volt a kvártélyon kívül a koszt is, sőt még kávét is kaptam.

- Hitelkártyája ezek szerint nem volt...

- Még a szocialista időkben mentem ki, ott ért a romániai forradalom és a rendszerváltás. Időnként néztem a tamil tévét, s a hírekben láttam egy európai várost, ahol tankok rohangálnak és lőnek, a szövegben pedig elhangzott, hogy Hungary. Úristen, rohantam a telefonhoz, és akkor tudtam meg mi történt. Később derült ki, hogy a magyar segítségnyújtásról számolt be a tamil tévé.

- Hogy zajlott az élet az iskolában?

- Tánc szakos voltam, délelőtt táncelmélet, majd táncóra következett, utána hazamentünk, fürödtünk, ebéd, majd délután újra tánc és tamil meg szanszkrit nyelvóra. Ez utóbbi alól fölmentettek. Azzal kezdődött, hogy kijavítottam a tanárt. Tudom, hogy ez nem szép dolog, de hát nem tudott ragozni. Engem olyan hibákért kirúgtak volna az egyetemen. Rájött, hogy én csak lébecolok, megírtam az indiaiak dolgozatait, mert én már tudtam azokat a dolgokat. Jól jött a szabadidő, foglalkozhattam mással.

- Hogy ment a tánc?

- Az iskola eredetileg négy éves, de nem az évek számítanak, hanem a tananyag. Az, hogy valakiből mikor lesz táncosnő, attól függ, hogy mennyi anyagot tud. Hamar rájöttem, hogy az iskola lassan halad, mert nagyon alaposak és ráérnek. Beiratkoztam különtanárhoz, és akitől csak lehetett, tanultam. Naponta este kilencig is táncoltam, és mindent gondosan leírtam. Nem tudtam, hogy mikor jöhetek vissza legközelebb. Igyekeztem maximálisan kihasználni azt az időt, amit ott töltöttem.

- Az ember azt gondolhatná, hogy Indiában a gesztusok kultúrája sokkal fejlettebb, nagyobb szerepet tölt be a mindennapi életben. Így van ez?

- Igen, bár a bharata nátjamot - ezt a délvidéki klasszikus táncot -, és ennek a stilizált mimikai jeleit és mozdulatait itt sem ismeri és érti minden indiai. Ez ugyanis egy színpadi nyelv - hasonlóan a kínai színházéhoz vagy a japánok no-színházához -, ami soha nem volt a hétköznapok nyelve. Ez egy klasszikus műfaj, amit a szerzők találtak ki és írtak le. Az indiai néptánc az teljesen más. Tehát Indiában is ugyanúgy elmondják az előadás előtt, hogy miről szól a darab, mint itt. Annyiban más a helyzet, - és ez némi magyarázattal szolgál -, hogy ott nagyon sok - mintegy kétezer - nyelven

beszélnek, nehezebben értik meg egymást az emberek. A szomszéd faluban már más nyelvet beszélnek. Egy ilyen országban nagy hagyománya van a mutogatásnak, a gesztusoknak, a testnyelvnek, a metakommunikációnak. A szanszkrit-prákrit dráma akkor alakult ki, amikor már senki nem beszélt már prákritul sem, - ami az előbbi középkori változata -, tehát a dráma nyelvét nem értették. De a mozdulatokból, kéztartásból, járásformából, már fölismerték a történetet. A táncosok pedig énekelnek egy verset, szanszkritul, tamilul vagy mondjuk telugu nyelven. Akinek hindi az anyanyelve, az egyiket sem érti, tehát ugyanabban a helyzetben van, mint mondjuk egy magyar. Ő is csak a látványra és a bevezető mondanivalóra hagyatkozhat. Az elején én be szoktam mutatni néhány kézjelet, hogy előadás közben ráismerjenek egy-egy mozdulatra.

- Milyen történeteket, témákat dolgoznak föl ezek a darabok?

- Ezek eredetileg szakrális, templomi táncok, nem mitológiai történetek. Egy matriarchális, földműves társadalom nőtagjaniak a tánca, a világgal való egyesülésről szólnak, a termékenység kultuszához kötődnek. Később már nem csupán a világ körforgásáról szóltak, hanem konkrét történeteket is megfogalmaztak, és a hindu panteon istentörténeteit dolgozták föl, vagy a két ismert indiai eposzból, a Rámájanából és Mahábháratából vették a történeteket.

- Hogy lesz a történetből tánc és dráma?

- Általában a vers születik meg, s ha megtetszik a táncosnak, ő valamilyen kötött formájú műfajban elképzeli, ehhez igazodva készít egy koreográfiát, majd keres egy zeneszerzőt, aki megcsinálja hozzá a zenéket. Vannak nemcsak hagyományos, hanem mai darabok is. Az újabbak látványosabbak, bravúrosabbak. Az én előadásaimon hagyományos és modern darabok egyaránt szerepelnek.

- Madrasban tamilok élnek. Milyennek ismerte meg őket?

- Nagyon kedves, szeretetre méltó nép. A tamil kultúra olyan ősi és olyan szilárd, hogy nem lehet kizökkenteni. A gondok abból adódnak, ha valamelyik közösség bizonytalan magában.

- Milyen az a soknyelvű társadalom?

- Indiában hindi és angol az államnyelv. Ez utóbbi Dél-Indiára vonatkozik. Korábban délen is a hindi volt a kötelező nyelv, de körülbelül olyan eredménnyel tanították, mint itt az oroszt. A konfliktusok odáig fajultak, hogy végül megegyeztek az angolban, mint közös államnyelvben, mert a négy déli dravida állam nem tudott megállapodni abban, hogy melyiküké legyen a másik hivatalos nyelv. Mindenhol többnyelvűek a nyomtatványok, és az iskolában dolgozatíráskor is, mindenki az anyanyelvén írhatja a feladatot.

- Hogy' fogadták, mint európai érdeklődőt?

- A helybelieknek Delhi ugyanolyan külföldnek számít, mint mondjuk Japán vagy Magyarország. Másként gondolkoznak, mint mi. Amikor édesanyámról érdeklődtek, azt kérdezték, hogyan viseli a száriját. Mert Indiában azt, hogy valaki honnan származik, abból lehet megtudni, milyen szárit hord és hogyan tekeri föl. A kérdésük tehát teljesen logikus volt. További bonyodalmat okozott, hogy az európaiak az ő fogalmaik szerint szőkék és kék szeműek, ehhez képest megjelentem én ezzel a külsővel. Én nem is vagyok európai, mondták.

- Úgy tudom, a hindu vallást nem lehet fölvenni, de bárki élhet ennek megfelelően.

- Igen. A hindu azt jelenti, hogy indiai, a hindu vallás pedig a helyi szokások gyűjteményét jelenti. A hinduizmusban nincs egyház, nincsenek kötelező előírások, nincsenek dogmák. Nem kötelező templomba járni, mégis mindenki jár. Nem olyan, mint a "könyves" vallások, az iszlám vagy a kereszténység. Délen az egyik faluban egészen más a hinduizmus, mint mondjuk északon.

Az az intézet, ahova én jártam, nagyon hagyomány tisztelő hindu iskola. Mivel a tánc is szakrális dolog, ezért a vallás nagyon fontos. Az, hogy én külföldi voltam, nem számított, rám is ugyanúgy vonatkoztak a szabályok.

- Farmerben nem volt szalonképes, be kellett öltöznie száriba?

- Természetesen. Az észak-indiai ruha is tilos volt.

- Az milyen?

- Nadrág, hosszú ing kendővel. Ez nem hagyományos déli öltözet, az utcán sokan viselik, de az iskola csak az eredeti délit fogadja el. Ilyen szempontból is - jó értelemben véve - nacionalisták.

- Milyen a viseletük?

- A tánchoz táncszárit viseltünk, ez nadrág, száriblúz és 5,5 méter szári. Az sem mindegy, hogy van megkötve. Kötelező a hosszú haj, középen elválasztva és hátul egy copfba fonva. Hasonlóan egy fülbevaló is kötelező, nyaklánccal és karkötővel. Az orrékszert, a mukuttit is elvárták. Akik nem hordják ezt a hagyományos déli ékszert, azokra mondják, hogy modern lányok. Amikor én is úgy döntöttem, hogy berakatom magamnak, másnap az igazgató megállított és megdicsért érte. Itthon viszont akkoriban ez nagyon szokatlannak és modernnek számított. Az ékszer is kultúra kérdése.

- Milyen ételeket fogyaszt?

- A magyar étrendet nem bírom, mert zsíros. Már nem emlékszem, hogy mikor ettem utoljára disznó vagy marhahúst. Egyszerűen undorodom tőlük. Csirkét és halat viszont eszem. Itthon is indiai ételeket fogyasztunk, a férjem nagyon jól megtanult ottani szokások szerint főzni. Amikor hazajövünk, a poggyászunk nagy részét a fűszerek és hozzávalók teszik ki.

- Gondolom az indiaiak vegetáriánusok...

- Nem mindenki. Ott az minősül vegetáriánusnak, aki tojást sem eszik. A vendégeket Indiában el szoktam vinni egy sétára és megmutatom nekik a húsboltot, ahol különböző fekete dolgok lógnak a kampókról, de ha hirtelen így csinálok (gyors mozdulattal hessegetni kezd), akkor egyszerre "kipirosodik" a hús. No, ettől a látványtól mindenki rögtön vegetáriánussá lesz. Mivel Madras az óceán partján fekszik, sok a hal. Ott nem kíván az ember más húsfélét. Olyan jó zöldséges ételeket lehet készíteni, ráadásul a déli ételek nagyon fűszeresek, és én ezt szeretem. Utazás előtt már arról álmodozom, hogy ha megérkezünk az első étteremben végigeszem az étlapot.

- Mennyi időt töltött kinn és mikor fejezte be az egyetemet?

- Több mint két évig voltam Indiában és 1992-ben végeztem az ELTE-n. Ezután minden évben újra visszamentem.

- Az egyetemen értékelték a tanulmányútját?

- Á, az magánügy, hogy én táncot tanultam - mondták. - Rossz pont volt, hogy érdeklődtem India iránt. Hobbinak tekintették. Ennek ellenére kitüntetéses oklevelet kaptam.

- Hogy' indult be itthon a táncos szereplése?

- Akik tudták, hogy kinn voltam, meghívtak egy-egy alkalomra amikor is előadást tartottam és táncoltam. Szép lassan gyűltek a tanítványaim, egyre jobb körülmények között tarthattam bemutatókat, később pedig már a színpadra engedtem a táncosaimat is. Az én felszerelésemet viselték, mindegyiknek jutott valami. Ez volt a hőskor. Akkoriban húszból egy látott már indiai táncot, ma fordított a helyzet.

- Milyen korúak a tanítványai?

- Tizennégy év fölöttiek, mert fontos, hogy a lányok keze-lába már elérje a végleges méreteit. Fölső korhatár nincs. Ezt táncot az érett nők csinálják a legjobban. Az alapozáshoz kemény izommunka tartozik, és ez eltart egy-két évig. Erre épülhet a tánc lelki része. Tehát nem csak mozgás vagy tornagyakorlat: a tánc szól valamiről, és általában olyasmiről, amit egy nagyon fiatal lány még nem érez át úgy, hogy az hiteles legyen az arcán és a mozdulataiban.

- Hol van a főhadiszállásuk?

- A Ponty utcai iskola tükrös tornatermében. A hét három napján ott vagyunk, egyszer-egyszer a buddhista főiskolán ás a Dagály utcai művelődési ház színháztermében.

- Ezek szerint főiskolai tanár?

- Igen. Az ő tanrendjükben szerepel a tánc is.

Madrasban ilyenkor nappal 32, éjjel 25 fok van, szikrázóan süt a nap, a tenger felől enyhítő szellő fúj, békésen integetnek a pálmafák. Dél-India "változatlan", a többezer éves hagyományok erősen beivódtak az emberekbe. Ennek ellenére nagyon nyitottak az újra: gyönyörű számítógépközpontok vannak, ahol a reggeli hindu imák elvégzése után mezítláb, hagyományos ruhában dolgoznak. Sok internet-café is nyílt, állandóan zsúfolva fiatalokkal. A számítógépeken virágszirmok és áldozati kellékek, a tudás vallásos tiszteletének jelei. Így keveredik a hagyomány és a korszerűség. Ez hasonló a nevelés terén is: otthon a gyermekek hagyományos nevelést kapnak, míg az iskolában naprakész ismereteket szereznek. És a kettő megfér egymás mellett. Nem veszítik el kultúrájukat, büszkék arra, hogy tamilok. Nagyon színvonalas az oktatás, már az általános iskolában is magasak a követelmények. Tudják hol van Magyarország és mi a fővárosa.

- Nem régen tért haza Madrasból. Mit "intézett"?

- Ez egy szokásos utazásunk volt, télen igyekszem kinn lenni Indiában. Azért is, mert ekkor van Madrasban a zenei és táncfesztivál. Ekkor naponta negyven-ötven előadást is tartanak a városban.

- Kik jönnek össze ilyenkor?

- Akik bharata nátjamot, ezt a déli klasszikus táncot tanítják és táncolják Indiában vagy máshol, azok ott szoktak lenni. Nemcsak a táncosok, hanem a dél-indiai karnatik klasszikus zenészek is oda sereglenek. Ilyenkor találkoznak a táncosok a zenészekkel, ötletek és zenék születnek. Akikkel most találkoztam egy bizonyos száriboltban, egy év múlva biztos, hogy ugyanott ismét találkozhatok velük. Mintha el sem mozdultunk volna onnan. Nálunk nincs aki ilyen zenét, ilyen hangszereken játszana, csupán egyetlen ide nősült, képzett tamil énekes van. A legutóbb már szerepeltünk együtt, de zenekar - dobos és pengetős hangszer - nélkül nem létezhet. Ott mindenki élő zenére táncol. Azoknak a külföldieknek, akiknek nincs zenekaruk, föl kell venniük stúdióban a zenét.

- Akkor egy kalap pénzzel kell megjelennie.

- Igen, de nem úgy, hogy veszek néhány kazettát és táncikálok rá. Ezek a zenék egy bizonyos iskola koreográfiájára készülnek. Adott egy ritmusrendszer, megvannak a dalok, és azokat kell a zenésznek eljátszania. A táncossal együtt kell próbálnia és amikor már összeállt a szám, akkor lehet fölvenni. Ezekkel a felvételekkel jövök haza.

Van olyan darabom, amit nyolc évvel ezelőtt tanultam, de még mindig nincs hozzá zeném. Emiatt nem is tudom előadni. Tehát volt bőven feladatom, és jó zenékkel térhettem haza.

- Milyen hangszerekkel játszanak ott?

- Egy-egy hangszer megfelelő szintű elsajátítása négy-öt év. A vina nevű pengetős hangszer, a hegedű olyan mint az európai, de teljesen másképp játszanak rajta. A bambuszfuvolát is nagyon nehéz megszólaltatni. Végül van egy mrdanga nevű dob.

- Föllépett valahol?

- Nekem más a helyzetem mint az indiaiaknak. Én itt különleges műfajt művelek, több lehetőségem van arra, hogy megmutassam magam. Már-már jól esik, hogy csak nézhetem a barátnőimet a színpadon. Az indiaiak számára ez a fesztivál a lehetőség, hogy föllépjenek, mert ott nem működnek a színházak egész évben.

- A férjével és a kisfiúval együtt utaztak...

- Férjem az ELTE török tanszékén tanít, csoporttársak voltunk, de perzsa és török szakot végzett. Most ő is indiai témán dolgozik, mert amikor korábban kinn volt, talált olyan - a török nyelv tanításával kapcsolatos - kéziratokat, amelyek még föltáratlanok. Most írja a doktoriját, és kutatással teltek a kinti napjai.

Panka nem akasztotta szögre szárját, nyáron is sokfelé szerepelt. És továbbra is tanítja a bharata nátjamot.

Zétényi Zoltán
Fotók: Simon Csilla és 2Z Fotó & Média